

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

МОИСЕЄВА Маргарита Аркадіївна

УДК 378.937:78

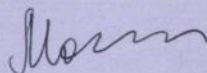
**СПІЛЬНА МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ**
(на матеріалі концертмейстерського класу)

13.00.04+

13.00.02- методика викладання музики
та методика музичного виховання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ –1998

878

00761720 (N)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. Драгоманова.

Науковий керівник

кандидат педагогічних наук, професор БОЛГАРСЬКИЙ Анатолій Георгійович, Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова, професор кафедри методики музичного виховання, співів та хорового диригування, декан музично-педагогічного факультету.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, доцент ОЛЕКСЮК Ольга Миколаївна, Київський державний університет культури і мистецтв, професор кафедри народних інструментів;

кандидат педагогічних наук, доцент САВЕНКОВА Людмила Олексіївна, Київський національний економічний університет, доцент кафедри педагогіки і психології.

Провідна установа

Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, лабораторія мистецької освіти

Захист відбудеться 22 вересня 1998 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.01 у Київському державному університеті культури і мистецтв (252133, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 610).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського державного університету культури і мистецтв (252133, м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий 4 серпня 1998 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Коваленко Н.В.

AB-40.442 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Основою демократизації та гуманізації суспільства є інтелектуальна та моральна зрілість людини, її високий культурний потенціал, розвинене почуття прекрасного та усталені естетичні смаки. Підсилення тенденцій інтелектуального та духовного відродження суспільства зумовили зростання ролі особистості вчителя. Гуманізація середньої й вищої школи, зміцнення зв'язку навчання з джерелами національної культури, досягненнями вітчизняної та світової прогресивної думки, подолання розриву між культурою, наукою та освітою вимагають якісно нового підходу до проблеми підготовки майбутнього вчителя.

Вирішення завдань естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл засобами музичного мистецтва потребує ґрунтовної професійної підготовленості вчителя-музиканта – адже він є центральною особою у справі музичного виховання і освіти підростаючого покоління.

Питання професійної підготовки вчителя музики на музично-педагогічному факультеті досліджувалися в роботах Л.Арчажникової, Н.Бел'ової, Ж.Дебелої, А.Козир, Т.Кононенко, О.Краснової-Соколовой, Є.Куришева, Т.Левшенко, В.Муцмахера, Г.Найдьонишевої, І.Немикіної, Г.Падалки, Т.Первушиної, О.Перепелиці, Н.Плешкової, В.Пустовіт, О.Рудницької, Н.Тимошенко, Г.Ципіна. Праці цих вчених висвітлюють указану проблему в плані єдності вимог до змісту підготовки та професійної діяльності вчителя музики.

Практична діяльність учителя музики включає поряд з дидактичними і суто виконавські аспекти – хорове диригування, сольне виконання (гру і спів), акомпанування; позаурочну діяльність, яка також є важливою частиною музично-просвітницької роботи спеціаліста школи, і передбачає, крім керівництва хоровим та фольклорним учнівськими колективами, ансамблеві форми музикування з учнями та акомпанування їх сольному та ансамблевому співу. Акомпанування і гра в ансамблі висувають певний комплекс вимог до виконавців. Тому здатність до орієнтації в різних ситуаціях музично-виконавської взаємодії є необхідною умовою успішності професійної діяльності вчителя музики. Специфічні ансамблеві якості виявляються у спільній музично-виконавській діяльності і складають основу для розмірності й адекватності агогічних, динамічних, метроритмічних намірів партнерів, ідентичності їх інтонаційно-синтаксичної, артикуляційної, віртуозно-технічної культури в кожному конкретному мікроепізоді

партитури, на кожному її часовому відтинку та відповідності їх емоційних станів.

Професійні якості вчителя музики були предметом дослідження О.Краснової-Соколової, Т.Левшенка, В.Муцмахера, Г.Найдьонишевої та інших вчених. Так, дослідження В.Муцмахера присвячено проблемі формування вольових та пізнавальних якостей вчителя музики в процесі індивідуального навчання музично-виконавським дисциплінам. Т.Левшенко досліджує питання формування естетичної спрямованості особистості студента, яка, на думку автора, ґрунтується на таких інтегративних якостях як естетичний тезаурус, емпатія, креативність, педагогічний артистизм. О.Краснова-Соколова розглядає такі специфічні якості вчителя-музиканта: музичну пам'ять, увагу, сприйняття та вокальний слух; Г.Найдьонишева – музичність, емоційність, артистизм, емпатію, рефлексію.

Відомо, що професійні якості розвиваються в процесі виконання студентами (учнями) певних видів діяльності, у яких саме й виявляються необхідні якості. Так, спільне музикування розглядалося багатьма музикантами (серед них Д.Благой, К.Виноградов, Т.Вороніна, А.Готліб, Р.Давидян, Л.Живов, Л.Зеніна і Н.Бажанов, Н.Козіна, М.Крючков, Т.Курасова, П.Лобанов, О.Люблінський, В.Подольська, М.Різолі, Т.Самойлович, Н.Скоробагатько, Р.Хавкіна-Трахтер, Є.Шендерович) як дієвий засіб розвитку музичних здібностей та професійної виконавської майстерності. Разом з тим, у музично-педагогічних та музично-методичних дослідженнях спільна музично-виконавська діяльність розглядається як засіб формування музично-естетичної культури дітей і підлітків та розвитку їх музичних здібностей (А.Болгарський, О.Бороздінов, М.Т.Лисенко, Л.Мордкович) й аналізується в контексті підготовки майбутніх учителів музики на музично-педагогічних факультетах (Т.Кононенко, Н.Плешкова, В.Пустовіт, Н.Тимошенко).

Однак, проблему формування у студентів музично-педагогічних факультетів саме специфічних ансамблевих якостей, які б відповідали вимогам педагогічної діяльності, не можна вважати достатньо розробленою. Відсутні спеціальні дослідження, спрямовані на обґрунтування структури вказаних якостей та конструювання системи педагогічних завдань з їх формування.

Індивідуальне навчання музично-виконавським дисциплінам, що є невід'ємним компонентом професійної підготовки вчителя-музиканта, має потенційно великі й водночас невикористані можливості для розвитку в студентів специфічних ансамблевих якостей. Сприятливі умови для такого розвитку надає курс "Концертмейстерський клас і ансамбль" на музично-педагогічних факультетах педагогічних інститутів, оскільки більшу частину

навчальних годин у цьому класі студенти проводять спільним музикуванням (акомпанують і грають в ансамблях), у процесі якого саме й виявляються ці важливі професійні якості. Курс “Концертмейстерський клас і ансамбль” у межах циклу музично-виконавських дисциплін слугує моделлю багатьох типових для педагогічної роботи ситуацій і дій, спрямованих на реалізацію процесу спілкування засобами музичного мистецтва.

Актуальність проблеми та недостатність її розробки зумовили вибір теми дослідження “Спільна музично-виконавська діяльність як засіб формування професійних якостей учителя музики”.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній апробації методики формування специфічних ансамблевих якостей студентів у концертмейстерському класі на музично-педагогічному факультеті.

Реалізація поставленої мети передбачала розв’язання таких основних завдань дослідження:

- проаналізувати стан теоретичної розробки проблеми у психолого-педагогічних та музикознавчих дослідженнях;

- розкрити сутність акомпанування й ансамблевого музикування як основних видів навчальної діяльності в концертмейстерському класі;

- виявити педагогічні умови, що впливають на ефективність формування специфічних ансамблевих якостей у студентів;

- розробити та експериментально перевірити методику формування професійних якостей студентів у процесі спільного музикування;

- розробити програму курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль” для музично-педагогічних факультетів та факультетів підготовки вчителів початкових класів і музики педагогічних інститутів.

Теоретичною основою дослідження є положення про єдність свідомості і діяльності (С.Л.Рубінштейн, О.М.Леонтьєв); опосередкування міжособових процесів змістом діяльності (А.Петровський); комунікативні функції художнього твору (Б.Асаф’єв, Є.Назайкінський, В.Медушевський та ін.); розвиток музичних здібностей саме в музичній діяльності (Б.Теплов) та системний підхід до дослідження спільної діяльності (А.Журавльов).

У процесі дослідження використовувався комплекс теоретичних та емпіричних методів:

- теоретичний аналіз та узагальнення матеріалів психолого-педагогічних, музикознавчих та музично-методичних досліджень з проблем спільної діяльності, ансамблевого музикування,

акомпанування та професійної підготовки музикантів-виконавців і вчителів музики;

– педагогічне спостереження;

– аналіз змісту навчання в концертмейстерському класі та програм з курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль”;

– математична обробка експериментальних даних.

Експеримент проводився впродовж 1994-1997 років у Кам'янець-Подільському державному педагогічному університеті ім. І.Огієнка та в Національному педагогічному університеті ім. М.Драгоманова. Дослідженням було охоплено 60 студентів.

Дослідження проводилось за такими етапами:

1990-1994 – вивчення психолого-педагогічної та музикознавчої літератури з теми дослідження;

1994-1995 – проведення констатуючого експерименту; відбір та систематизація репертуару для вивчення в межах курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль”; розроблення методики формування специфічних ансамблевих якостей у студентів;

1995-1997 – апробація методики формування специфічних ансамблевих якостей; обробка результатів дослідження; створення програми курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль” для музично-педагогічних факультетів та факультетів підготовки вчителів початкових класів і музики педагогічних інститутів.

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні змістового аналізу спільної музично-виконавської діяльності як провідного засобу формування специфічних ансамблевих якостей вчителя музики, обґрунтуванні їх змісту та структури; у виробленні критеріїв діагностики рівнів сформованості ансамблевої компетентності студентів та розробці методики її формування.

Особистий внесок автора полягає у виявленні сутності ансамблевої компетентності вчителя музики, яка передбачає, крім розвиненого почуття ансамблю, наявність певного обсягу музично-теоретичних і психолого-педагогічних знань та сформованість професійних навичок ансамблевого музикування; у з'ясуванні можливостей запропонованих видів діяльності щодо формування специфічних ансамблевих якостей студентів у процесі їх концертмейстерської підготовки.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблена автором методика формування специфічних ансамблевих якостей студентів у концертмейстерському класі підвищує ефективність підготовки вчителів музики в спеціальних навчальних закладах; ця методика може знайти своє застосування також у системі професійної підготовки музикантів-виконавців у музичних

училищах, консерваторіях та інститутах культури з урахуванням їх специфіки.

Крім цього, основні положення дисертації склали основу програми курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль” для педагогічних інститутів.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічною і теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій, сукупністю методів, адекватних меті та завданням дослідження, поєднанням кількісного і якісного аналізу результатів дослідження.

Результати дослідження апробовано в процесі експериментальної роботи на кафедрі методики музичного виховання, співів та хорового диригування і кафедрі гри на музичних інструментах Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова та кафедрі музики з методикою викладання Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету ім. І. Огієнка й викладено у доповідях автора на звітних наукових конференціях викладачів та студентів Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Франка (1994-1997 рр.), на XI Міжнародному симпозіумі “Социально-психологическая природа эмпатии: проблемы и перспективы исследования” (Одеса, жовтень 1995), на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Психолого-педагогічні фактори підвищення професійної майстерності вчителя-вихователя” (Житомир, листопад 1995), на регіональній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів” (Вінниця, квітень 1996), на II-му з'їзді Товариства психологів України “Проблеми та перспективи розвитку психології в Україні” (Київ, вересень 1996), на науково-практичній конференції “Проблеми методичної підготовки студентів-філологів у педвузі” (Житомир, грудень 1996), на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Удосконалення початкової освіти у світлі сучасних педагогічних концепцій” (Херсон, квітень 1997).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 8 публікаціях автора (з них 7 одноосібні).

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертації становить 180 сторінок друкованого тексту і включає 10 таблиць і 12 ілюстрацій. Список використаної наукової літератури нараховує 259 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено мету та завдання, розкрито методи дослідження, наукову новизну і практичне значення роботи.

У першому розділі – “Теоретичні основи дослідження спільної музично-виконавської діяльності як засобу формування професійних якостей вчителя музики” – здійснено аналіз наукової літератури з визначеної проблеми; розглядаються змістовні характеристики, організаційно-процесуальні особливості гри в ансамблі та акомпанування як різновидів спільної музично-виконавської діяльності та вимоги до її учасників; обгрунтовується структура специфічних ансамблевих якостей вчителя музики.

Спільна музично-виконавська діяльність подається в дослідженні як організована система активності індивідів, спрямована на доцільне відтворення об’єктів духовної культури.

Психологічний аспект проблеми спільної діяльності розробляється вченими за такими напрямками: досліджується структура спільної діяльності (О.Донцов, А.Журавльов, Б.Ломов, М.Обозов та ін.), її організаційно-процесуальні особливості (Л.Бамбурова, А.Журавльов, Ю.Морозов і С.Паповян, М.Обозов, А.Пчелінов, Т.Шибутані, А.Юрчинська), вимоги до учасників (О.Бодальов, Л.Бочкарьов, О.Донцов, А.Журавльов, А.Петровський, Ю.Ханін, Ю.Цагареллі), типи (Й.Госковець і Й.Штікар, А.Журавльов) та форми організації (А.Журавльов, Л.Уманський).

Музикознавчі дослідження спільної музично-виконавської діяльності висвітлюють такі напрямки: дослідження історичної генези спільної музично-виконавської діяльності, народних традицій інструментального та вокально-інструментального ансамблю та зародження викладання концертмейстерського класу й ансамблю в системі музичної освіти (Б.Водяний, Т.Воскресенська, А.Гуменюк, Т.Калугіна, О.Левко, Л.Пінкош, Г.Польская, О.Сорокіна та ін.); дослідження сутності спільної музично-виконавської діяльності, її відмітних ознак і особистісних якостей виконавців-ансамблістів у контексті професійної підготовки в спеціальних навчальних закладах (викладання концертмейстерської майстерності й ансамблю) та професійної діяльності концертмейстера й виконавця-ансамбліста (Д.Благой, К.Виноградов, Т.Вороніна, А.Готліб, Р.Гураль, Р.Давидян, Л.Живов, Л.Зеніна і Н.Бажанов, Н.Козіна, М.Крючков, Т.Курасова, П.Лобанов, О.Люблінський, В.Подольська, М.Різоль, Т.Самойлович, Н.Скоробагатько, М.Смирнов, Р.Хавкіна-Трахтер, Є.Шендерович).

Розгляду спільної музично-виконавської діяльності як засобу формування музично-естетичної культури дітей і підлітків та

розвитку їх музичних здібностей присвячені дослідження А.Болгарського, О.Бороздінова, М.Т.Лисенка, Л.Мордковича. У контексті підготовки майбутніх учителів музики на музично-педагогічних факультетах аналізується спільна музично-виконавська діяльність у працях Т.Кононенко, Н.Плешкової, В.Пустовіт, Н.Тимошенко.

На основі психологічної концепції системного підходу до дослідження спільної діяльності, запропонованої А.Журавльовим, спільна музично-виконавська діяльність визначається через такі змістовні характеристики:

- просторова й часова співприсутність учасників;
- наявність єдиної мети діяльності та спільної мотивації;
- рухомий рольовий статус партнерів;
- розподіл музичного метріалу між учасниками;
- міжособові стосунки виконавців.

В роботі з'ясовуються організаційно-процесуальні особливості музично-виконавського співробітництва, що передбачає: синхронізацію звучання всіх партій (єдність темпу й ритму), врівноваженість у силі звучання всіх партій (єдність динаміки), узгодженість штрихів усіх партій (єдність прийомів, фразування).

Суб'єктний аналіз спільної музично-виконавської діяльності дозволив зробити висновок про наявність у виконавців певного комплексу властивостей особистості та професійних здібностей, що сприяють успішності цієї діяльності. Музикознавчі дослідження (Т.Воскресенська, А.Готліб, Р.Давидян, Т.Курасова, О.Люблінський) визначають цей феномен поняттям "почуття ансамблю".

Незважаючи на досить часте вживання терміну "почуття ансамблю", науково-методична література не дає його адекватного визначення. Так, Р.Давидян визначає почуття ансамблю як своєрідне відчуття, що передбачає здатність сприймати не тільки музичні наміри, а й психологічні імпульси партнерів.

О.Люблінський вживає термін "акомпаніаторське чуття" і підкреслює, що це не ремісницьке вміння йти за солістом синхронно та динамічно, а здатність відчутти задум і наміри соліста і з добровільною слухняністю й обережною ініціативою сполучати з ними трактування своєї партії.

У нашому дослідженні почуття ансамблю визначається як здатність у процесі музично-виконавської взаємодії оцінювати виконання партнерів з образно-емоційного, метроритмічного, динамічного й артикуляційного рівнів та співвідносити з ним своє виконання. Аналіз психологічних досліджень спільної діяльності, музично-педагогічних, музично-методичних та музикознавчих досліджень дозволив виокремити такі компоненти структури почуття

ансамблю: професійно важливі властивості особистості (виконавська увага, музична пам'ять), спеціальні музичні (музично-ритмічне чуття, здатність до внутрішніх музично-слухових уявлень) та професійно-педагогічні (емпатійність, артистизм, комунікативність) здібності.

Здатність до орієнтації в різних ситуаціях музично-виконавської взаємодії, яку умовно визначаємо терміном "ансамблева компетентність", виявляється в розмірності й адекватності агогічних, динамічних, метроритмічних намірів партнерів, ідентичності їх інтонаційно-синтаксичної, артикуляційної, віртуозно-технічної культури в кожному конкретному мікроепізоді партитури, на кожному її часовому відтинку та у відповідності їх емоційних станів. Ансамблева компетентність учителя музики передбачає, крім розвиненого почуття ансамблю, наявність певного обсягу музично-теоретичних і психолого-педагогічних знань та сформованість специфічних ансамблевих навичок.

У цьому зв'язку програма формування специфічних ансамблевих якостей студентів у концертмейстерському класі інтегрує в єдине ціле форми організації навчання, його зміст і методи. Процес формування вказаних якостей поданий за такою моделлю: а) розвиток професійно важливих властивостей особистості, спеціальних музичних і професійно-педагогічних здібностей; б) актуалізація музично-теоретичних і психолого-педагогічних знань; в) формування професійних навичок ансамблевого музикування й акомпанування.

У другому розділі – "Формування професійних якостей майбутнього вчителя музики в концертмейстерському класі" – розкриваються змістовий і операційний аспекти формування специфічних ансамблевих якостей студентів, а також хід і результати експериментальної роботи.

Метою констатуючої дослідницької роботи було з'ясування наявних у студентів рівнів розвитку професійних якостей, необхідних для ансамблевого музикування та акомпанування. Особливості розробки критеріїв оцінки рівнів розвитку специфічних ансамблевих якостей студентів були детерміновані тим, що досліджуваний феномен не має свого конкретного результату, а виявляється лише у спільному музикуванні. Таким чином, про ступінь сформованості необхідних професійних якостей ми могли судити на підставі виявлення у студентів специфічних професійних навичок ансамблевого музикування, що диференціюються за такими напрямками:

– група навичок слухового контролю (розрізнення елементів музичної мови, переключення уваги зі слухання своєї партії на

слухання партії партнера, охоплення слухом загального музичного руху);

- група навичок виконавського ансамблю (досягнення єдності темпу й ритму, створення динамічного ансамблю, узгодження прийомів звукодобування, узгодження емоційних станів);

- навички вербалізації музичного змісту (аналіз смислового навантаження виражальних елементів музичної мови, визначення емоційної модальності музичного повідомлення, аналіз архітектонічної будови твору, відповідність асоціацій змісту твору);

- навички невербального спілкування (використання погляду, ауфтакту та інших засобів);

- навички вільного орієнтування в нотному тексті.

Найбільш відповідними видами діяльності для дослідження професійних навичок як індикаторів ансамблевої компетентності студентів виявилися акомпанування, гра в ансамблі та словесне пояснення ними характеру музики, що виконувалась.

Відповідно до розроблених нами оцінних критеріїв було визначено рівні сформованості професійних навичок ансамблевого музикування. Виклад якісних характеристик низького, середнього та високого рівнів сформованості вказаних груп професійних навичок зроблений з огляду на те, що головним критерієм їх сформованості є звуковий художній результат, досягнення якого і є основною метою спільного музикування.

Було проведено констатуючі зрізи, які охоплювали 20 студентів музично-педагогічного факультету та 20 студентів факультету підготовки вчителів початкових класів і музики.

Наслідки констатуючого дослідження, проведеного з метою з'ясування рівнів професійної підготовки студентів до спільного музикування, яку вони отримали до вступу у вищий навчальний заклад, свідчать, що для більшості обстежених студентів характерний загалом низький рівень сформованості професійних навичок ансамблевого музикування й акомпанування. Знання студентів у галузі теорії ансамблевої гри та акомпанування мають уривчастий, фрагментарний характер, що свідчить про їх безсистемність. Комунікативна поведінка під час розучування і спільного виконання творів відзначається негнучкістю, невпевненістю в собі, деякою зарегламентованістю.

Встановлено, що з 40 студентів музично-педагогічного факультету та факультету підготовки вчителів початкових класів і музики, які брали участь у констатуючому експерименті, низький рівень сформованості навичок слухового контролю виявили 62,5%, середній – 25%, високий – 12,5%; низький рівень сформованості навичок виконавського ансамблю продемонстрували 60%, середній –

40% студентів, високого рівня виявлено не було; низький рівень сформованості навичок вербалізації музичного змісту зафіксовано у 47,5%, середній – у 50%, високий – у 2,5% ; низький рівень сформованості навичок використання невербальних засобів спілкування виявили 65%, середній – 32,5%, високий – 2,5% студентів; низький рівень сформованості навичок орієнтації в нотному тексті показали 82,5%, середній – 17,5%, високого рівня виявлено не було.

Результати констатуючої дослідно-експериментальної роботи підтвердили необхідність впровадження системи заходів з формування специфічних ансамблевих якостей у процес професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Для проведення дослідно-експериментальної роботи були організовані експериментальна й контрольна групи. Уся дослідно-експериментальна робота проводилась у звичайних умовах індивідуальних занять у концертмейстерському класі. Партнери для спільного музикування добиралися з урахуванням відповідності рівнів музичної підготовки (7 класів ДМШ) та музичної обдарованості.

Зміст курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль” у контрольній групі був обмежений традиційними завданнями, які реалізувалися в умовах таких форм навчальної роботи, як вивчення вокальних, хорових та інструментальних акомпанементів, гра в ансамблі, читання з листа, транспонування, добір на слух.

У роботі зі студентами експериментальної групи поряд із вказаними програмними вимогами висувались такі спеціальні завдання:

- розвиток почуття ансамблю як важливої інтегративної якості вчителя музики;
- актуалізація музично-теоретичних і психолого-педагогічних знань та засвоєння відомостей про особливості спільної музично-виконавської діяльності й сутність почуття ансамблю;
- формування груп професійних навичок: слухового контролю, виконавського ансамблю, вербалізації музичного змісту, невербальної комунікації, перешкодостійкості.

Навчальний репертуар для опрацювання в концертмейстерському класі добирався відповідно до розробленої програми курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль” для педагогічних інститутів. У ході дослідно-експериментальної роботи з формування специфічних ансамблевих якостей у студентів музично-педагогічного факультету було використано розроблену нами методичну систему.

Система заходів з формування ансамблевої компетентності студентів у концертмейстерському класі включала змістовий (певний

обсяг музично-теоретичних і психолого-педагогічних знань) та операційний (система видів діяльності, тренінгів, рольових ігор) компоненти.

Змістовий компонент передбачав актуалізацію музично-теоретичних знань студентів та набуття ними спеціальних психолого-педагогічних знань у галузі спільного музикування. Актуалізація навчального матеріалу, засвоєного студентами в межах вивчення курсів музично-теоретичного циклу, у процесі навчання в концертмейстерському класі надала їм підстави для:

- усвідомлення виражальних можливостей різноманітних елементів музичної мови, а саме інтонації як звуковисотного, метроритму як часового, динаміки як гучнівного, тембру як колірнього параметрів музичної тканини;

- аналізу мелодії, гармонії, тонального плану, фактури в контексті їх функціонально-рольового розподілу між партіями ансамблю;

- орієнтації в жанрово-стильових особливостях творів, що виконуються, та культурно-історичних умовах їх написання;

- осягнення масштабно-синтаксичних одиниць (мотиву, фрази, речення, періоду тощо) на рівні музичної форми, тобто їх ієрархічного підпорядкування загальній драматургії твору з огляду на особливості його архітектонічної будови.

Реалізація методики формування ансамблевої компетентності у студентів музично-педагогічного факультету передбачала надання їм інформації щодо ансамблевої гри та акомпанування за такими напрямками:

- окреслення відмітних ознак спільної музично-виконавської діяльності (змістовий аналіз);

- дослідження організаційно-процесуального плану спільної музично-виконавської діяльності у відповідності до вимог синхронізації звучання всіх партій, урівноваженості в силі їх звучання та узгодженості штрихів;

- усвідомлення вимог спільного музикування до особистості виконавця;

- з'ясування ролі спілкування в оптимізації спільної діяльності, стилей спілкування партнерів у ансамблі та їх впливу на успішність спільного виконання; розгляд особливостей вербальної та невербальної комунікації під час репетиції та концерту; визначення психологічних бар'єрів, що гальмують ансамблеву взаємодію, та шляхів їх усунення;

- визначення сутності почуття ансамблю як інтегративної якості учасника спільної музично-виконавської діяльності, що являє собою

сукупність професійно важливих властивостей особистості, спеціальних музичних та професійно-педагогічних здібностей.

Зміст операційного компонента формування ансамблевої компетентності передбачав вичленення таких двох напрямків у студіюванні курсу “Концертмейстерський клас і ансамбль”:

- індивідуальна робота з окремим студентом, що включала такі види діяльності, як читання з листа, транспонування, ескізне опрацювання репертуару, підбирання на слух та адаптацію музичних творів, смисловий аналіз музичного матеріалу, і була спрямована на активізацію професійно важливих властивостей особистості, розвиток професійних здібностей, актуалізацію професійних знань та формування професійних навичок ансамблевого музикування;

- організація ансамблевого музикування й акомпанування, які є основними видами навчальної діяльності у вирішенні завдання формування специфічних ансамблевих якостей, була спрямована на розвиток почуття ансамблю, практичне відпрацювання навичок ансамблевого музикування й акомпанування та моделювання ситуацій майбутньої професійної діяльності вчителя-музиканта; розв’язування вказаних завдань відбувалося в процесі ознайомлення з партіями партнерів (у тому числі з використанням технічних засобів навчання), прогнозування можливих недоліків виконання в конкретних епізодах партитури, словесного втілення музичного змісту, уточнення знакової відповідності невербальних повідомлень і досягнення адекватності їх розуміння партнерами, психофізіологічного тренування, моделювання психолого-педагогічних ситуацій спільної музично-виконавської діяльності та емоційних станів партнерів, доведення виконання до рівня кінцевої технічної досконалості та публічного виконання музичних творів як моделі практичної діяльності вчителя музики.

Заключний зріз показав, що в експериментальній групі середній рівень сформованості навичок слухового контролю продемонстрували 60%, високий – 40% студентів, низького рівня виявлено не було; середній рівень сформованості навичок виконавського ансамблю показали 70%, високий – 30% студентів, низького рівня виявлено не було; високий рівень сформованості навичок вербалізації музичного змісту зафіксований у 100% студентів, середнього та низького рівнів виявлено не було; середній рівень сформованості навичок використання невербальних засобів спілкування продемонстрували 60%, високий – 40% студентів, низького рівня виявлено не було; середній рівень сформованості навичок вільної орієнтації в нотному тексті показали 90%, високий – 10% студентів, низького рівня виявлено не було.

У той же час в контрольній групі низький рівень сформованості навичок слухового контролю продемонстрували 40%, середній – 30%, високий – 30% студентів; низький рівень сформованості навичок виконавського ансамблю показали 50%, середній – 20%, високий – 30% студентів; середній рівень сформованості навичок вербалізації музичного змісту виявлено у 80%, високий – у 20% студентів, низького рівня не виявлено; низький рівень сформованості навичок використання невербальних засобів спілкування продемонстрували 30%, середній – 70% студентів, високого рівня виявлено не було; низький рівень сформованості навичок перешкодостійкості показали 60%, середній – 40%, високого рівня виявлено не було.

Порівняння даних, отриманих у процесі формуючої дослідно-експериментальної роботи, з показниками констатуючого експерименту й контрольної групи дозволило зробити висновок про ефективність експериментальної системи з формування ансамблевої компетентності в майбутніх учителів музики.

Аналіз та узагальнення матеріалів дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. У професійній підготовці вчителя музики важливу роль відіграє формування здатності до орієнтації в різних ситуаціях музично-виконавської взаємодії, що сприяє реалізації процесу спілкування засобами музичного мистецтва в навчально-виховній роботі спеціаліста школи.

2. Основою успішної співпраці музикантів у ансамблі є почуття ансамблю як здатність у процесі музично-виконавської взаємодії оцінювати виконання партнерів з образно-емоційного, метроритмічного, динамічного, артикуляційного рівнів та співвідносити з ним своє виконання. Почуття ансамблю вчителя музики слід розглядати як сукупність професійно важливих властивостей особистості (виконавська увага, музична пам'ять), спеціальних музичних (музично-ритмічне чуття та здатність до внутрішніх музично-слухових уявлень) і професійно-педагогічних (емпатійність, комунікативність, артистизм) здібностей. Ансамблева компетентність передбачає, крім розвиненого почуття ансамблю, певний обсяг професійних знань та сформованість професійних навичок ансамблевого музикування.

3. Формування ансамблевої компетентності в майбутніх учителів музики забезпечується професійно-педагогічною спрямованістю навчального процесу в концертмейстерському класі, чітким визначенням необхідних для засвоєння музично-теоретичних і психолого-педагогічних знань та системою видів діяльності, спрямованих на розвиток професійно важливих властивостей

особистості, спеціальних музичних і професійно-педагогічних здібностей та формування специфічних ансамблевих навичок.

4. У ході дослідження доведено, що запропонована нами методична система формування ансамблевої компетентності, яка базується головним чином на таких видах діяльності, як акомпанування і гра в ансамблі, є ефективним шляхом розвитку почуття ансамблю у студентів, актуалізації їх професійних знань та формування в них специфічних ансамблевих навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Безперечний науковий інтерес являє дослідження психофізіологічних аспектів сумісності музикантів у ансамблі. Додаткового вивчення вимагають питання формування специфічних ансамблевих якостей майбутніх учителів музики у вокальному, оркестровому та хоровому класах.

Основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Концертмейстерський клас і ансамбль: Програма для музично-педагогічних факультетів та факультетів підготовки вчителів початкових класів і музики педагогічних інститутів / Укладачі А.Г.Болгарський, М.А.Моїсеєва. – К.: УДПУ, 1997. – 23 с. (авт. – 50%).
2. Моїсеєва М.А. Эмпатия исполнителей в процессе ансамблевой игры // Социально-психологическая природа эмпатии: Проблемы и перспективы исследования: Сб. статей / Под общ. ред. Л.П.Выговской, А.Я.Чебыкина. – Одесса: Южноукр. пед. ун-т, ОИУУ, 1996. – С. 116-117.
3. Моїсеєва М.А. Психолого-педагогічні основи концертмейстерської підготовки майбутнього вчителя // Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів: Зб. матеріалів регіональної наук.-практ. конференції / Ред. кол. В.М.Литовченко (гол. ред.) та ін. Ч. I. – Вінниця: ВДПІ, 1996. – С. 175-180.
4. Моїсеєва М.А. Шляхи удосконалення ансамблевої компетентності майбутнього вчителя музики // Проблеми та перспективи розвитку психології в Україні: Матеріали II з'їзду Товариства психологів України: у 16 томах, 18 кн. – Т. 14. – Симпозіум "Психологія творчості і обдарованості" / За ред. проф. В.О.Моляко. – К., 1996. – С. 47-49.
5. Моїсеєва М. Професійні здібності як чинники ансамблевої компетентності майбутнього вчителя музики // Актуальні проблеми розбудови національної освіти: Зб. наук.-метод. праць. – Ч. II. Специфіка навчально-виховного процесу початкової ланки освіти. – К. – Херсон: МО України, ХДПІ,

- Південноукр. навч.-метод. рег. центр “Пілотні школи”, 1997. – С. 114-117.
6. Моїсеєва М. Професійні навички в структурі ансамблевої компетентності майбутнього вчителя музики // Актуальні проблеми розбудови національної освіти: Зб. наук.-метод. праць. – Ч. III. Проблеми підготовки вчителя. – К. – Херсон: МО України, ХДП, Південноукр. навч.-метод. рег. центр “Пілотні школи”, 1997. – С. 115-117.
 7. Моїсеєва М.А. Особливості формування особистісних якостей майбутнього вчителя музики в концертмейстерському класі // Психолого-педагогічні фактори підвищення професійної майстерності вчителя-вихователя: Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції / Ред. кол. О.А.Дубасенюк (відп. ред.) та ін. - Житомир: ЖДП, 1995. - С. 304-305.
 8. Моїсеєва М.А. Понятіе “чутства ансамбля” в контексте педагогической культури будущего учителя музыки // Проблеми методичної підготовки студентів-філологів у педвузі: Матеріали конференції / Ред. кол. Н.К.Місяць (відп. ред.) та ін. - Житомир: Журфонд, 1996. - С. 56-57.

Моїсеєва М.А. Спільна музично-виконавська діяльність як засіб формування професійних якостей учителя музики (на матеріалі концертмейстерського класу). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – методика викладання музики та методика музичного виховання. – Київський державний університет культури і мистецтв, Київ, 1998.

У дисертації теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено методику формування професійних якостей майбутнього вчителя музики в процесі його концертмейстерської підготовки на музично-педагогічному факультеті. Розкрито сутність та особливості акомпанування й ансамблевого музикування як різновидів спільної музично-виконавської діяльності, обґрунтовано структуру специфічних ансамблевих якостей вчителя музики.

Ключові слова: спільна музично-виконавська діяльність, почуття ансамблю, специфічні ансамблеві якості вчителя музики, ансамблева компетентність.

Моїсеєва М.А Совместная музыкально-исполнительская деятельность как средство формирования профессиональных качеств учителя музыки (на материале концертмейстерского класса). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – методика преподавания музыки и методика музыкального воспитания. – Киевский государственный университет культуры и искусств, Киев, 1998.

В диссертации теоретически обоснована и экспериментально апробирована методика формирования профессиональных качеств будущего учителя музыки в процессе его концертмейстерской подготовки на музыкально-педагогическом факультете. Раскрыты сущность и особенности аккомпанирования и ансамблевого музицирования как разновидностей совместной музыкально-исполнительской деятельности, обоснована структура специфических ансамблевых качеств учителя музыки.

Ключевые слова: совместная музыкально-исполнительская деятельность, чувство ансамбля, специфические ансамблевые качества учителя музыки, ансамблевая компетентность.

Moiseyeva M.A. Combined music-performing activities as a way of forming professional features of a teacher of music (based upon Concertmaster Class Materials). - Manuscript.

Thesis for Candidate's Degree (Master's Degree) by speciality 13.00.02 - Principles of conducting music and methods of musical education. - Kyiv State University of Culture and Arts, - Kyiv, 1998.

The Principles of forming professional features of intending teacher of music in the process of his concertmaster training at musical-pedagogical faculty is theoretically grounded and experimentally approved in this dissertation. There are revealed main points and features of accompaniment and ensemble playing music as variety of common music-performing activities, there is grounded the structure of specific ensemble features of a teacher of music.

Key words: common music-performing activities, feeling of ensemble, specific ensemble features of a teacher of music, ensemble competence.

Підписано до друку 26.06.98р. Формат 60х90/16.
Ум.друк.арк.1.25. Обл.-вид.арк.1.0.
Наклад 100. Зам.108. Безкоштовно.

Поліграфічний центр ЖДПІ ім. І.Я.Франка,
Житомир, вул. Велика Бердичівська,40

АВ 40.742

Мист